

J. Huisman, e. a., *Honderd jaar wonen in Nederland, 1900-2000* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2000, 256 blz., €22,46, ISBN 90 6450 414 8).

Honderd jaar wonen is als boek verschenen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in de Beurs van Berlage in de winter van 2001; en behoort daarmee tot één van de vele publicaties en tentoonstellingen die aandacht vragen voor de Woningwet van 1901. In dit boek wordt voor een breder publiek zonder grote wetenschappelijke pretenties een beeld geschetst van de geschiedenis van het wonen in de twintigste eeuw. Men moet van het boek derhalve niet te hoge verwachtingen hebben. Er wordt geen verantwoording gegeven van keuzes van onderwerpen of bronnen (dit laatste wordt gedeeltelijk goed gemaakt door de gelijktijdige publicatie *Achter gesloten deuren. Bronnen voor interieurhistorisch onderzoek, 1800-1950* bij dezelfde uitgever); er wordt geen aandacht besteed aan theorievorming. Wel is het boek fantastisch uitgegeven met een overdaad aan relevante afbeeldingen die de verhalen ondersteunen.

Het boek is ingedeeld in zeven hoofdstukken. De eerste twee zijn van de hand van Jaap Huisman. Het eerste dient als algemene inleiding; het tweede hoofdstuk schildert de veranderingen in de plattegrond van het huis. De hoofdstukken drie, vijf en zes zijn van Irene Cieraad en betreffen respectievelijk woonvormen, het gebruik van de woning, en toekomstideeën over de woning. Hoofdstuk vier is van Karin Gaillard en behandelt de vanaf eind negentiende eeuw verschenen publicaties die voorschrijven hoe er gewoond moet worden. Het slothoofdstuk is geschreven door Rob van Engelsdorp Gastelaars en gaat in op de ruimtelijke ordening en de woonomgeving.

Cieraad neemt in haar bijdrage over veranderde woonvormen expliciet stelling tegen kunsthistorische benaderingen die vooral gericht zouden zijn op stijlzuiverheid. Daartegenover plaatst zij de opvatting dat smaak een sociaal-culturele categorie is, zoals dat ook gebruikelijk is in het onderzoek naar de materiële cultuur van het huishouden op basis van boedelbeschrijvingen. Zij beschrijft de woonvormen niet vanuit kunsthistorische stijlen, maar komt op grond van uiterlijke kenmerken van meubels en inrichting tot vier interieuriijnen: Oudhollands, het strakke wonen, het chique wonen, en het exotische wonen. Deze vier interieuriijnen beschrijft ze voor de gehele twintigste eeuw waarbij fotomateriaal haar belangrijkste bron is.

Haar bijdrage over woonrituelen is vooral ook een beschrijving van het functionele gebruik van de woning: voorhuis, keuken, badkamer, gang. Een echte *eyeopener* daarin is haar verhaal van het gebruik van de voordeur als drempel tussen de mannelijke zakenwereld en de vrouwelijke binnenwereld. Dit blijkt niet alleen uit het feit dat de — meestal mannelijke — kostwinner buitenshuis gaat werken, maar ook uit verschillende winkeliers die aan de deur verkopen. Anderzijds gaan veel van de zaken die ze hier beschrijft toch echt niet verder dan het gebruik van ruimtes.

Het hoofdstuk over de toekomstidealen wordt gestructureerd door twee basistypes te benoemen: het landelijk en het stedelijk ideaal. Voor het laatste denkt zij dan vooral aan woonhotels en flats, voor het eerste aan de tuindorpen. In zijn bijdrage compliceert Van Engeldorp Gastelaars deze indeling door te laten zien dat er zich tegelijkertijd verschillende bewegingen voordoen die hele hybride vormen opleveren.

De aantrekkingskracht van het boek ligt in de uitvoering ervan: de overdadige illustraties maken de ontwikkelingen goed volgbaar. Ook bestond er nog geen boek waarin de ontwikkeling van het wonen in de twintigste eeuw met nadruk op de middenklasse zo overzichtelijk bij elkaar is gezet. Toch wordt hier eerder op een onderwerp geattendeerd dan dat hierover het laatste woord zou zijn gezegd. Men kan gemakkelijk onderwerpen bedenken waaraan geen aandacht wordt besteed: de veranderende rol van de tuin; de aanwezigheid van huisdieren; de

betekenis van verzamelingen; geluidsoverlast, huurconflicten. Bijna alle sociaal-economische gegevens ontbreken: hoeveel geven mensen uit aan wonen? Aan welke onderdelen van het wonen wordt het meeste uitgegeven? Hoe ontwikkelt zich dat? Hoeveel geven mensen uit aan wonen vergeleken met andere onderdelen van het budget? Het stedelijke en middenstandswonen krijgt de meeste aandacht — hoe zat het met het platteland, hoe met de arbeiders? Wat is het belang van religie geweest op het wooninterieur? Onder invloed waarvan veranderen de woonvormen? Verklaart het begrippenpaar moderniteit/authenticiteit niet net zo veel als stedelijk versus landelijk wonen? Het boek speelt weliswaar in de twintigste eeuw, maar verbanden met sociale revoluties en politieke gebeurtenissen zijn bijna geheel afwezig. Er worden wat losse referenties gemaakt naar toegenomen welvaart, andere man/vrouwverhoudingen en andere huishoudgroottes en -samenstellingen, maar de geschiedenis van het wonen wordt vooral sterk binnenshuis gehouden. Zoals gezegd, het boek is bedoeld als een catalogus bij een algemene publiekstentoonstelling. Het documenteert en geeft achtergronden en als zodanig voldoet het zeker, maar het maakt wel hongriger naar meer.

Anton Schuurman

J. de Bruijn, P. E. Werkman, *Van tuindersknecht tot onderkoning. Biografie van Marinus Ruppert, I, 1911-1947* (Passage reeks XV; Hilversum: Verloren, 2001, 232 blz., €19,50, ISBN 90 6550 653 5).

Van tuindersknecht tot onderkoning beschrijft de eerste jaren van de levensloop van Marinus Ruppert (1911-1992). Het woord onderkoning in de titel slaat op het feit dat deze eenvoudige tuindersknecht het uiteindelijk tot vice-voorzitter van de Raad van State wist te brengen, het hoogste adviescollege van de Nederlandse regering, waarvan de koning(in) voorzitter is.

Deze benoeming komt echter pas in het tweede deel aan de orde. Dit eerste deel eindigt met de verkiezing van Ruppert tot voorzitter van het CNV. Hij was reeds jong actief geworden in de christelijke vakbeweging en trad daarmee in de voetsporen van zijn vader. Hard-werkend en intelligent als hij was, wist hij zich door middel van zelfstudie omhoog te werken en ontwikkelde hij zich tot een gedreven verdediger van het christelijk-sociale gedachtegoed. Dit ging in de jaren dertig gepaard met een strijd tegen zowel fascisme en nationaal-socialisme als tegen communisme en socialisme. Typerend helaas voor deze tijd waren de versnippering en onderlinge strijd tussen de groeperingen die de democratie een warm hart toedroegen.

Uit deze opvallend vlot geschreven biografie komt een beeld naar voren van een man die kritisch en vooruitstrevend was. Hij zette zich af tegen de oude gereformeerd-antirevolutionaire garde en pleitte voor een open en offensieve christelijke vakbeweging. De gezagsgetrouwheid van de oude garde botste namelijk nogal eens met de belangen van de arbeiders die de bonden geacht werden te behartigen.

Het boek is voorzien van een namenregister maar helaas niet van een zakenregister, waardoor mijns inziens de bruikbaarheid voor onderzoekers beperkt wordt. Voor lezers die minder goed thuis zijn in de, veelal door afkortingen aangeduide, lange reeksen van bondjes, clubjes en organisaties die genoemd worden, zou een verklarende begrippenlijst geen overbodige luxe zijn. Wellicht kunnen de auteurs een dergelijk aanhangsel aan het tweede en laatste deel toevoegen, een laatste deel overigens dat we met belangstelling tegemoet kunnen zien, omdat daarmee het totaalbeeld van deze *selfmade* man voor handen zal zijn.

Paul Hendriks